

Dr. *Bíró Vencel*:

VAJDA GYULA

(1843-1909.)

Száz éve, néhány hónap híján, hogy született. Gyermekkorát a nemzeti erőket lefogyó időszak sok töprengése és tervezgetése, férfikorát az érvényesüléshez jutott nemzeti szellem alkotniakarása és lelkesültsége hevítette. Az előbbrejutás munkásai közé állott, hogy öröklött vallási érzésében és nemzeti fellángolásában a legnagyobbat hozza ki magából, amire erői képesítik. Így vált az Egyház alázatos szolgájává és a tudomány érdemes munkásává, akinek életében méltánylás, az utókor előtt tisztelet jár.

Városi polgár-családból született 1843. május 14-én Kaposvárt. E társadalmi osztálynak a városi szerzetesrendek hatása révén különleges hivatottsága, hogy a szerzeteknek tagokat adjon. A Vajda-család feltűnő esete, hogy benne három testvér állott Isten szolgálatába, hogy különböző szerzetekben sajátos feladatok megoldására vállalkozzanak. A kézműves atya, Vajda Imre beleegyezése mellett ez Istenszolgálatra ajánlás a jó anyának, Komlenezs Annának műve, aki György fiát (a Gyula nevet a szerzetbe lépéskor vette fel) maga biztatta az egyházi rendbe való belépésre.

György alsófokú tanulmányait szülővárosában végezte. A középiskola negyedik osztályának befejezése után innét Székesfehérvárra költözött, hogy ott az érdemes Cisztercita-rend gimnáziumában tanuljon tovább. E helyet azért választotta, mert testvére, Ödön (utóbb zirci apát) ez intézetben tanított, és Öccse további nevelését átvette. Ödön öccsét, mint annak minden osztályban történelem tanára, a hatodik osztályban osztályfőnöke, egy-két osztályban magyar s görög tanára, nemcsak tanította, hanem mint testvérnek lelki fejlődésére külön is felügyelt, ~ a nélkül azonban, hogy annak szabad alakulását korlátozta volna. Innét a jóviszpony, amely a testvérek között mindvégig oly példaadóan fennállott.

Az új diák az ötödik osztályba az 1859-60. tanév elején iratkozott be. A Bach-korszak ideje ez, amelyre vonatkozólag Schneller István, a kolozsvári Ferenc József-tudományegyetem dékánja mondotta: «Együtt éltük át Vajdával gyermekkorunkban e szomorú korszakot, amidőn nem üzlet volt a hazafiság, hanem vétek, amidőn a hazaszeretet szava és dala számúzve, csak a szív rejtekében honolt; amidőn itt e szó izzóvá, égővé vált, úgyhogy még a gyermek lelkét is felfelé tekintve csak a gyűlölet, sőt a conspiratio szelleme járta át, s csak lefelé tekintve a drága anyaföldre vált amaz éltető s lelkesítő erővé, amely önfeláldozó, sajátosan építő munkában kívánja szeretettel hazáját szolgálni».

Az intézet Évkönyve e tanévtől hozza a tanulók névsorát is azok osztályzataival együtt. Előmenetel szempontjából voltak kitüntetéssel elsőrendűek, továbbá elsőrendűek, másod- és hármadrendűek. Vajda György (Gyula) az osztály tanulói között az elsőrendűek között a harmadik, az osztályrangsorban a nyolcadik volt, így az erős jórendűek közé tartozott. E helyzetét végig megtartotta. Az 1863.

augusztus 2-án tett érettségi vizsgálaton volt öt eminense, hat praecellense. Nevénél a különböző években ilyen bejegyzések szerepelnek: felfogása tiszta, alapos, előadása értelmes, nagyon szorgalmas. A nyolcadik osztályban ösztöndíjat is kapott.

A diákot az intézet sokoldalú kiképzésben részesítette. Az akkori tanulmányi rendszer szerint a latin és német nyelv tanulása az első osztályban kezdődött, a görög nyelvét a harmadikban. A történelem, földrajz, valamint a természettudományok minden osztályban előjöttek. Vajda a francia nyelvet is tanulta mint rendkívüli tantárgyat, ugyanúgy az éneket és testgyakorlást is.

A nemzeti gondolat ébrentartását és fejlesztését a magyar nyelv, továbbá az egyetemes történelem keretébe vont magyar történelem tették lehetővé. A derék tanárok leleményessége és bátorsága gondolatokat ébresztett a lefojtott érzelmek miatt izguló és a múlt szép példáin lelkesülő ifjúságban. Az intézeti ünnepek szokásos többnyelvű szavatai során pl. az 1859-60. tanévben Wekerle Sándor, első osztályos, kitüntetéssel elsőrendű tanuló, Tompa: A madár fiaihoz versét szavalta, az ötödik osztályban meg a magyar nyelvű dolgozatok között ilyen feladatok szerepeltek: Szigetvár, Kenyérmezei csata.

Közben a családi házból hozott érzés az ifjában erősödött. A gimnázium hetedik és nyolcadik osztályát már mint a székesfehérvári püspöki szeminárium növendéke végezte, középiskolai tanulmányai után a teológia első évét is kitöltötte. Sikeres vizsgálatai mellett a papi alsórendeket is felvette.

Azonban inkább a szerzetes-paptanári életre érzett hivatást. Történelemszeretete abban minél erősebb elmélyedésre biztatta, kapcsolódva azzal a vágygal, hogy szerzett ismereteit majdan az ifjúság körében terjessze. Így a lelkét éltető papi hivatást a tanítás gondolatával kapcsolta össze, és ez életcélja megvalósítására a piarista rendet szemelte ki. Szülőhelye megyéjéből a rendet különben is ismerte, és most abba vágyott belépni. Születési adottságai is e rendet ajánlották. Őt ugyanis jószívűség és emberszeretet jellemezte, amelyek gyakorlására e rendben különös alkalmat remélt. «S nem volt véletlen, hogy éppen a kegyes tanítórendbe lépett, - mondotta róla a protestáns Schneller István. Alapítója, Cal. Szent József nem uralkodni, hanem szolgálni, nem hódítani, hanem építeni vágyott. Igaz szeretet honolt lelkében, aki az elhagyott gyermekeket maga mellé gyűjtötte, s az építő munkát demokratikus szervezetű rendjével századokra biztosította. Ez felelt meg Vajdának, itt bontakozott ki szelleme.»

Igaz lelki megnyugvására 1864. augusztus 31-én öltözött be Vácott. Szülei is éltek még, három szerzetes fiúk hivatásán érzett örömkömben.

A szerzetes eszményképet a próbaévben, amelyet Vajda Vácott töltött el, jeles nevelők módszeres eljárásukkal egyre színesebbé tették, és a rend múltjának szem elé állításával mindjobban tartalmasították. Rutli_Janos újoncmester, egyébként német műveltségű férfiú, és Malik Vince promester a lelkihatások mellett a hazaszeretet nemes érzésében erősítette őt, a tudomány megbecsülésében meg kortársakra hivatkozhattak. A rendházban élt ugyanis Szaiiff János házfőnök, jónévű író, Vass József, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Budapest meg a tudományos eszményképek egész tömegét sorakoztatta fel. Itt Purgstaller József rendfőnök, Somhegyi Ferenc egyetemi tanár, rendfőnöki tanácsos, Horváth Cirill egyetemi tanár, Schirckhuber Móric rendfőnöki tanácsos, akadémiai tag stb. állottak követendő például az ifjú szerzetes előtt.

A próbaév letelte után, az akkori kor szokása szerint, Vajda egyenesen katedrára került. Az 1865-66, tanévben Kecskeméten találjuk őt. Ezután két

évet töltött Nyitrán, kettőt Kiszzebenben, egyet-egyét Veszprémben s Kecskeméten, majd kettőt újból Veszprémben. Ez idő alatt még Nyitrán magánúton elvégezte a teológiát, 1868-ban áldozópappá szentelték, s a következő évben szerzetesi ünnepélyes fogadalmát is letette. Kiszzebeni tanárkodásának érdekessége, hogy a város polgármestere őt mint képzett tornászt ajánlotta mindenkinek, akik ez ügyben hozzáfordulnak, a sikeres tanítás alapján, ahogyan e tárgyat a gimnáziumban tanította.

A tantárgyak közül a történelmet állandóan tanította, mellette főleg a földrajz tűnik ki. Szerzett ismereteinek következménye, hogy a kecskeméti intézet 1872-73. tanévi Tudósítványában vezető cikket ír e címmel: A történelem és földrajz gimnáziumainkban különösen mint az érettségi vizsgálatnak tárgyai (3-12. 1.). Részletes és jól felépített tanulmányában e tudományok jelentőségének fejtegetése után az érettségi vizsgálat hasznossága mellett tör pácát.

Ez értekezése megjelenésével egyidejűleg a történelemből és a földrajzból sikeres tanári vizsgát állott ki. Amennyiben mint tanítószerzet tagja, az egyetemi tanfolyam látogatása alól fel volt mentve, magánúton készült el a vizsgálatra. Toldy Ferenc, a tanárvizsgálóbizottság elnöke 1871. július 28-án küldötte meg neki a házi dolgozatra kítűzött három feladat címét, azok kidolgozására három hónapot engedvén. Egy «nevelészeti», egy világtörténelmi és egy magyar történelmi tétel kidolgozását adta feladatul. Vajda vizsgálata azonban csak 1873. július 26-án ért véget, mivel a kítűzött tételeket oly széles alapon dolgozta ki, hogy azok megírására hosszabb időre volt szüksége.

A kiállított tanári oklevél valóságos jegyzőkönyv. A vizsgázó életrajzi adatain kívül ugyanis a feladott házidolgozatok címét, azok részletes bírálatát, a zárt helyi dolgozatok címét és bírálatát, valamint a szóbeli kérdéseket az elért eredményekkel együtt tartalmazza.

A házi dolgozatok a tudomány szempontjából is jelentőséggel bírnak, amennyiben azokból nyomtatásban is jelentek meg részletek a «Katholikus Hetilap» tárcájában. A világtörténelmi tétel: Lengyelország bukása és a következmények, melyek akkor Európára háramlottak. A bírálat szerint a vizsgázó a kérdést úgy kimerítette, hogy nemcsak arról írt, amit tőle kívántak, hanem dolgozatából a lengyel nemzetnek a legújabb időkig terjedő viszontagságait is meg lehet ismerni. A másik tétel: A Magyarországon, Erdélyben és a kapcsolt részekben támadt pórálzadások okainak és következményeinek párhuzamos fejtegetése és méltatása. A 160 ívrényi hasáblapra terjedő dolgozat a bírálat szerint a feladatot legnagyobb részben jelesen oldotta meg. A dagálytól ment írásmód, a tárgyalt anyagon való uralkodás, a szerkesztési ügyesség a bírálatokban erős kiemelészt nyert.

Vajdának tudását, szorgalmát a rend vezetősége azzal jutalmazta, hogy őt az 1874-75. tanévtől a budapesti intézethez osztotta be tanárnak. Itt tehát megfelelő munkahelyhez jutott, ahol előnyösen kibontakozhatott. A változás jó következményei csakhamar mutatkoztak. Az intézet 1877-78. tanévi Tudósítványában ugyanis dolgozata jelent meg: Városaink befolyása a közműveltségre. 1000-1301 címen (4-65.1., könyvalakban 103 1.). E tanulmány alapján 1878. december 23-án kitüntetéssel doktori oklevelet szerzett Magyarország történelméből mint főtárgyból, egyetemes történelemből és földrajzból, mint melléktárgyból. A munka városaink keletkezését, azok igazságszolgáltatását, jogait, közterheiket, közgazdasági és vagyoni viszonyait, szellemi és erkölcsi műveltségüket, a közműveltségre gyakorolt befolyásuk előnyeit és hátrányait ismerteti. Rendszeresen, pontosan, használt forrásaihoz mért színvonalon.

További lépés Vajda pályájában egyetemi magántanárságra való emelkedése 1879. május 31-én. Magyarország Árpádkori kultúrtörténetének előadására nyert képesítést. Munkája, amelynek alapján e címet kérte: A váradi regestrum (1209-1235). A kútfő ismertetését és bírálatát tűzte ki céljául, az elért eredmény szerint sikeresen. A tanulmány (56 l.) a regestrum kútfői tulajdonságaival, annak kultúrtörténeti becsével és három kiadásának feltűnő olvasási különbözeteivel foglalkozik, így «jó szolgálatot tett azoknak, akik a regestrummal személyes ismeretségben nem állanak», «úgy szólva vegytani elemeire szedte szét, mintegy rámutatott, mi minden van benne» (Századok, 1880. 246.1.). Mint Vajdának minden munkáját, e művét is feltűnő gondosság jellemzi.

Tudománykedvelésének tulajdonítható, hogy Vajda budapesti tanárkodásának utolsó két évében rendi könyvtárosi címet is kapott. A könyvtárban búvárkodásának eredménye az intézet 1881-82. tanévi Tudósítványában napvilágot látott értekezése: A kegyestanítórend megtelepülése Pesten (56-88. l.). Részlet a gimnázium tervezett történeti rajzából. Érdekessége a tanulmánynak, hogy egyedüli elbeszélő munkája Vajdának, a többi nyomtatott történeti műve ugyanis vagy művelődéstörténeti, vagy kritikai fejtegetés. A folyamatos előadás, színesebb rajz, e munkát különösen ajánlja.

Egyetemi előadásait három éven keresztül állandóan megtartotta, dr. Kondor Gusztáv dékán 1882. szeptember 21-én kelt bizonyítványa szerint «sikerdús magántanári működése általános elismerést keltett». Az eredményt a tudáson kívül kiváló előadói készségével is biztosította. Pesti gimnáziumi igazgatójának, Trautwein Jánosnak 1879. október 11-én kiállított irata szerint ugyanis szaktárgyában lanckadatlanul búvárkodik, melyet «meglepő ügyességgel kezel és meglepő sikerrel tanít». Természetes törekvése tehát, hogy amikor a közoktatásügyi miniszter 1879-ben az ó-, közép- s újkor részére külön-külön tanszéket akart felállítani, Vajda is beadta folyamodványát. Kérésében eddig ismertetett tanulmányai mellett: A kereszténység befolyása a népek kultúrájára című kéziratban maradt értekezésére is hivatkozott. E tanulmányából is részletek jelentek meg a «Katolikus Hetilap» tárcájában. A kiküldött szakbizottság e munka alapján a középkor tanítására, másokkal együtt, Vajdát is javaslatba hozta. Az egyetemi bölcsészeti kar azonban Heinrich Gusztáv tanár indítványára szótöbbséggel úgy döntött, hogy e tanszéket egyelőre megbízott előadó lássa el. Ezzel ellentétben az egyetemi tanács a szakértőbizottság kívánságát pártolta, és Vajdát első helyen jelölte. De a miniszter közben a tanszékek betöltése ügyében más véleményre tért át, mire Vajda is visszakarta folyamodványát.

Nyolc évi pesti tanárkodás közben bizonyított szervező ereje és nevelési hozzáértése megmutatta, hogy Vajda nagyobb tömeget összefogó nevelésre és irányítására is alkalmas. Azért a rend vezetősége a mellett, hogy az 1882-83. tanévvel kezdődőleg őt a kolozsvári rendház főnökségével megbízta, az ottani gimnázium igazgatóságát ráruháztatta. Vajda ekkor elhagyta Budapestet. De Kolozsvárott is megfelelő tudományos légkörbe került. A Ferenc József-tudományegyetem ugyanis 1883. május havában őt magántanárai közé fogadta, és előadási tárgykörét Magyarország művelődéstörténetének tanítására szélesítette.

Buzdítólag hatott rá az is, hogy magában a rendházban is több tudománykedvelő rendtag élt. Ezek közé tartozott dr. Salzbauer János, az egyetemen az egyházzog magán-, utóbb nyilvános rendkívüli tanára. Egyetemi előadásait éppen ez évben kezdte meg: Az erdélyi püspökség, egyház- és alkotmányjogi tekintetben című tárgykörből. Salzbauer több jeles tanulmánynak volt a szerzője (A püspökség

általában, különösen az erdélyi püspökség, egyház- és alkotmányjogi tekintetben. Magyarország primásának közjogi állása egyház- és alkotmányjogi szempontból, különös tekintettel a történeti fejlődésre. A kolozsvári kegyestanítórendi-társház és római katolikus főiskola évszázados történeti vázlata). Ugyanő volt a rendi Horányi-kör helyi elnöke. A kolozsvári rendház kéziratos története szerint ez «olyan társalgási kör, hol az öntökéletesítés útján öntudatosan haladó szellem a tudományos tárgyakkal való foglalkozásokban lelheti valódi örömét». A helyi kör az önművelés terén valóban tevékenykedett is. A rendház tagja volt továbbá Pachinger Alajos, utóbb egyetemi magántanár, Sárffy Ignác szépíró, csakhamar Kis Sándor, a Terentius fordító.

A kolozsvári házfőnökség a gimnáziumi igazgatóság nélkül is körülményes állás volt, egybekötve meg a teendők seregét sorakoztatta fel. A házfőnökséggel ugyanis együtt járt a *gimnazista* fiúk Mária Terézia-otthonának, ú. n. fiúnevelőintézetének igazgatósága, valamint az egyetemmel összeépített templom gondnoksága. Hozzájárult, hogy a gimnáziumban akkor többen is parancsoltak, ami erős alkalmazkodást kívánt. Az erdélyi katolikus tanulmányalapnak fizetett díj fejében a gimnázium második emeletén ugyanis az egyetemi jogi kar tartott előadásokat, az épület földszintjén meg az orvosi boncoló intézet helyezkedett el. Az ügykezelést és a pedagógiai vezetést még körülményesebbé tette, hogy ez iskola, mint az önkormányzattal rendelkező erdélyi püspöki egyházmegye tulajdona, az egyházi főhatóságtól is függött, nemcsak az állami tankerületi főigazgató irányította azt.

Az egyéni kiválóságot elsősorban a saját teendői végzésében mutatott arravalóság és szorgalom mutatja meg. Első feladatának Vajda is a megbízatásával járó munkát tekintette, és azt irodalmi sikerek eléréséért nem hanyagolta el. Ez, eljárás eredményezte, hogy az iskolát nemcsak színvonalon tartotta, hanem annak tekintélyét emelte, és azt sok tekintetben fejlesztette. Éberen ügyelt arra, hogy a többféle célra szolgáló épületben hatásköri sértések ne forduljanak elő. Azon volt azonban, hogy az épületet felszabadítsa, és azt a középiskolások számára biztosítsa. E törekvése idővel sikerre is vezetett. Felterjesztésére az 1886-87. tanévben, az egyházmegyei Igazgatótanács a dísztermet igen csinosan kijavíttatta és felszereltette. Vajda már igazgatóságának első évében megalakította az ifjúsági Segítő Egyesületet, annak vezetését magának tartván fenn. Az egyesület gondolatát Budapestről hozta magával. Az egyesület élénk tevékenységet fejtett ki, vagyonát tetemesen növelte, és a diákoknak évről-évre jelentékeny segélyösszeget juttatott. Vajdának kiváló intézkedése, hogy az 1886-87. tanévben az önképzőköri könyvtárt ketté osztotta, annak egy részéből külön ifjúsági könyvtárt szervezett, és azt nagy mértékben fejlesztette. Az ifjúsági önképzőkör 1888-ban érte el fennállásának 25. évét. A körvezető Kis Sándor tanár az ez alkalommal rendezett ünnepségen a nyilvánosság előtt fejezte ki köszönetét Vajda igazgatónak: «ki egy helyeslő tekintetével új munkakedv, új lelkesedés tüzét lobbantja fel az ifjú keblekben».

Valóban adottsága volt ahhoz, hogy az ifjúság szükségleteit észrevegye, és azok akadályait eltávolítsa. Nem az irodának volt a rabja, a nevelésre hasonló lelkiismeretességgel ügyelt. Így nagy figyelmet fordított a daliskolára, ahol ezidőben tűnt fel Szöllösi Attila tanuló, mint zeneszerző. Báthory István fejedelem halálának 300 éves fordulójakor az önképzőkör Vajda ajándékából pályatételt tűzött ki. Feltűnő visszasságot szüntetett meg, amikor a tanulók viseleti elbírálásában új rendet teremtett. Addig ugyanis a viseletből a legjobb jegyet alig nyerte el egy-egy tanuló. Egy-egy osztályban 2-3, közben egy sem. E rendszer az 1886-87. tan-

évtől kezdődőleg megváltozott, amit a most behozott négy jeggyel való osztályozás is elősegített.

Az ifjúság érdekében tett jótékony intézkedései meleg emberszeretetéből és segíteni akarásából származtak, bár külsőleg e tulajdonságait nem mindig mutatta. Ellenkezőleg, fegyelmet teremtő tekintete nem egyszer haragos természetűnek tüntette őt fel. Szemüvege felett kivillanó, éles szürke szemének pillantása megdöbbenetette a félénkebb kisdíákokat. De, aki közelebről megismerte őt, méltán kérdezhetette, amit egy hálával telt diákja visszaemlékezései során felvetett: «hogya az a rémszigorú arc hogyan került oda a világ legjobb emberének nyakára jelzőtáblául?» (Rass Károly írása az «Öreg diák visszaéz» intézeti emlékkönyvben.)

Közben Vajda az egyetemen előrehaladt és irodalmi sikerei is gyarapodtak. Ezzel teendői szaporodtak, bár az 1887-88. tanév végétől a házfőnöki tisztelet már nem ő-töltötte be. Mikor 1886-ban a kolozsvári egyetemen az egyetemestörténelmi tanszék megürült, arra Vajda is beadta pályázatát. A rendfőnökség kívánságára azonban, nyilván emberhiány miatt, pályázatát visszavonta, bár a kari dékán írásos bizonyítványa szerint a jelölő bizottság ajánlotta őt. 1889. április 18-án címzetes rendkívüli tanárrá lépett elő. 1890-91. tanévtől a művelődéstörténelem mellett Magyarország újabb korszakainak előadására is megbízást kapott, reá maradván az üres magyar történelmi tanszék helyettesítése. 1892 nyarán a magyar művelődéstörténelmi nyilvános rendkívüli tanszékre rendkívüli tanárrá nyert kinevezést. Rendes viszonyok között a gimnázium éléről most távoznia kellett volna, azonban miniszteri s rendi engedéllyel tovább is állásában maradt, helyettes igazgatói címmel. 1896-ban végül is nyilvános rendes egyetemi tanárrá lett, közben, az 1893-94. tanév végén, a középiskolától már megvált. Volt kari dékán, majd prodékán, 1906-ban meg az a megtisztelés érte, hogy az ugyanezen az egyetemen működő országos tanárvizsgáló bizottság elnökévé lett.

Ez állásaiban is szervező erejéről tett tanúbizonyságot. Fáradt abban, hogy a magyar művelődéstörténet rendes tanszéket kapjon az egyetemen, törekvését végül is siker koronázta. Mint tanárvizsgáló bizottsági elnök ez intézmény részére külön helyiséget szerzett, azt jól berendezte. Az ifjúság iránti szeretete ösztönözte őt a vizsgálati szabályzat megváltoztatására, a művelődéstörténelmi szeminárium könyvtárának gyarapítására tetemes átalányt vívott ki. Hasonló jóakarattal fáradt az ifjúság anyagi megsegítésében. Nemcsak a diákjóléti intézmények felkarolása által, hanem saját vagyonának szétosztásával is. Több nagy nevet szerzett tudós az ő erkölcsi és anyagi támogatásának köszöni a pályáján történt sikeres elindulást. Csak dr. Roska Márton egyetemi tanárt említjük meg, aki hálásan gondol vissza Vajda Gyulának emberszerető segítségére.

Ez időszakból származó irodalmi termékei jórészt kéziratban maradtak, nyomtatásban egy jelent meg. Kéziratai: G. Friedr. Kolb: Culturgeschichte der Menschheit című munkája középkori részének magyarra fordítása; A vandálok története; A XV. század végén és a XVI. század elején vívott francia-olasz háborúk okai és következményei. Nyomtatott műve: Erdély viszonya a portához és a római császárhoz, mint magyar királyhoz a nemzeti fejedelemség korszakában. Kolozsvár, 1891. Ez utóbbi egyben legterjedelmesebb munkája (219 l.). Benne Erdély önállóságát bizonyítja. A rendelkezésre álló források kimerítésével dolgozott, különös tekintettel a fejedelmi jog gyakorlására. Inkább a török portához való viszonyt fejtegette.

Pályája felfelé ívelésével arányban állottak egyéb tereken történt emelkedései is. A kegyesrendi nagygyűlés őt ugyanis 1894-ben rendfőnöki tanácsossá választotta,

majd a rend vezetősége a rendi hittanárokat képező kolozsvári bizottság elnökévé, ugyanott a rendi teológiai intézet főfelügyelőjévé, a rendi tanárképző igazgatójává tette. Az Erdélyi Római Katolikus Státus közgyűlése őt igazgató-tanácsosává választotta. Elnöke volt a polgári fiúiskola felügyelőbizottságának, tagja a város és egyházközség képviselőtestületének, több tudományos társulatnak. Nagy elfoglaltsága a sokoldalú, a gyakorlati, a sokkal törődő ember benyomását kelti.

Éppen ezek miatt tudományos és közéleti munkálkodásának hatását megállapítani, egyben az ő értékelését adni, nem könnyű feladat. Azok közé tartozott, akik kifelé nem sokat ragyogtak, de akik a rájuk bízott intézményekben derekasan dolgoztak.

A csendes nevelő munka egyhangúsága mint halk szó vegyül el a világ zajában. A kimondott szó és tett azonban tovább él, évtizedek ifjainak lelkét hevíti, és ezeken keresztül nemzedékekre árasztja sugarát. Vajda tanári és igazgatói munkája, nevelő ereje és oktató módszere is sok ifjában keltett gondolatokat, érlelt elhatározásokat, és sokaknak nyújtott követendő példát. Nagyfokú érdeklődése, igazságszeretete, jószívúsége és segítségnyújtása a jó embert mutatták, komoly előadása, rendszeretete és pontossága meg a munkás embert szemléltették.

E jellemvonásait átvitte beszédébe, tanításába. Innét azok nevelő értéke és az ő személyiségének jelentősége. Nem a különlegességeivel feltűnő lángésznek, inkább a foglalkozását megbecsülő, azt emberül ellátó, a hivatásának odaadással élő, a szorgalmával előbbre jutó tehetséges embernek követendő példája.

Tudományos működése a nemzeti történelem terére esik, annak főleg a műve- | lődéstörténeti s kritikai ágára. Hevítette őt annak a tudata, hogy tevékenységével hasznos munkát végez az előny révén, amely a történelemben rejlik. A történelem ugyanis a jövőben hasonló tévedésektől óv meg, az igaznak, szépségnek s a jónak eszméje meg, amely e tárgyban kibontakozik, az emberi értelem fejlődése következtében új eszméket szül. A történelemből bármely foglalkozású ember merít, e mellett az embert kiragadja a köznapi élet köréből.

A történelemben, – hangoztatta, – a munkák olvasói véres csaták helyett inkább a népek, a nemzetek, az egész emberiség művelődési állapotát keresik. Minden nemzet életében ugyanis legérdekesebbek, legtanulságosabbak azok a mozzanatok, amelyekben az emberiség haladása jelentkezik. A történelemnek, – hirdette, – a kútfő pontos kritikáján kell alapulnia, azért a történeti kútfőket a kor haladásának megfelelő világításba kell helyezni. Három fő műve: Városaink befolyása a közműveltségre, A váradi regestrum, Erdély viszonya a Portához és a római császárhoz, mint magyar királyhoz a nemzeti fejedelemség korszakában, e felfogásának megfelelően készültek. Tanulságos bevezető fejezetei sok gondolatot vetnek fel, földrajzi jártassága is sok világosságot nyújt. Korának kiadott forrásait és történetirodalmát jól ismerte. Új forrásanyagot nem tárt fel, de a meglévőt ügyes meglátásaival, gondos csoportosításaival, a legapróbb részletekig menő elemzéseivel, erkölcsi emelkedettségével, összefogó erejével, kifejező s határozott mondataival elevenné, tartalmassá, tanulságossá tette. Kimagasló nagyjaink egyikét látjuk benne. 1909. március 26-án halt meg Kolozsvárott.¹

¹ A székesfehérvári cisztercita, a kecskeméti és a budapesti rendi, a kolozsvári róm. kat. gimnáziumok megfelelő Évkönyvei. Dr. Lakatos Dénes cisztercita tanár tudósítása Vajda fehérvári tanuló éveiről. A budapesti rendi központban róla bejegyzett adatok, valamint ott csomóba kötött folyamodványai, okiratai. A kolozsvári Domus História adatai, a Kalazantinum 1909. április havi száma, ebben dr. Schneller István egyetemi dékán gyászbeszéde. A rendi Kegyeletes Emlékezet 1910. évi füzeté. Művei.